

Uitsluitend suikerbieten, Hans en Johan

naar Overijssel

Wat er van de gaarkeuken kwam werd steeds minder en uiteindelijk in de Hongerwinter 1944 op 1945 waren er uitsluitend gekookte suikerbieten op de distributiebonnen te krijgen en dat was zo weinig dat zij er met zes personen niet voldoende aan hadden. De omstandigheden thuis noopten zijn ouders er toe om Johan en zijn oudste broer Hans uit huis te doen. Het was november 1944. Vader had connecties met de ondergrondse. De man was al diverse keren bij ons thuis geweest maar zij wisten niets van zijn achtergrond. Hij kende een familie in Overijssel. Hij zou proberen of een paar mensen door hen konden worden opgenomen. Toen het bericht kwam dat ze konden komen werden de voorbereidingen getroffen voor Hans's en Johan's vertrek.

Johan naar de familie Stolte in Slagharen en Hans naar de familie Lambers in Hardenberg.

Vader liep met ons en een fiets aan de hand waarop de bagage die slechts uit twee kleine koffers bestond. Ze waren op weg naar Zoetermeer, waar een bus van Citosa naar Overijssel zou vertrekken. Hij had al enige tijd een hartkwaal waar in die tijd niet veel aan te doen was, dotteren en het zetten van stents bestond nog niet. Hij slikte nitrobaat, een vaatverwijzend middel. Hij moest zich erg rustig houden en zich beslist niet ergeren. Als zij, de kinderen uit school thuiskwamen zat hij uitgeteld in zijn gemakkelijke stoel en moesten ze hun schoenen uittrekken en mochten het eerste uur niet in de huiskamer komen. Om van

kantoor naar huis te komen lopen moest hij, door de angina pectoris die hij had onderweg bij cliënten vragen of hij even uit mocht rusten. De opvangmogelijkheden in de Sociale Wetgeving waren van dien aard dat hij niet kon stoppen met werken, wat voor hem het beste zou zijn geweest. Het eten van uitsluitend suikerbieten was voor vader wel gunstig met zijn angina pectoris. Het zat geen krumel vet in. In Zoetermeer aangekomen moesten ze lang wachten voordat de bus kon vertrekken. Eindelijk was het zover. Nadat ze een eind gevorderd waren, nog voor de brug over de IJssel, zagen ze mensen met een fiets op houten banden en een karretje erachter. Sommige liepen naast hun fiets op weg naar het oosten. Ze hoopten bij boeren eten te kunnen kopen of te ruilen voor linnengoed of sieraden. Verscheidene van hen lagen van uitputting aan de kant van de weg. Het was bar koud die nacht november 1944. Er waren er ook die langs de kant van de weg lagen, omgekomen van onderkoeling. Er heerste werkelijk honger in het westen van het land. Uit barre noodzaak werden er tochten ondernomen met het grote risico het niet te halen.

Controle door de Duitsers bij de IJsselbrug

De Duitsers kwamen in de bus om te kijken of er oudere jongens in zaten die naar Duitsland hadden gemoeten. Hans hoorde daartoe. Gelukkig werd hij er niet uitgepikt. Hij was een beetje jongensachtig gekleed met een petje op en kort geknipt haar om jonger te lijken en niet opgemerkt te worden. Dat liep gelukkig goed af.

Ons voorlopig eindpunt was het plaatsje De Lichtmis aan de Dedemsvaart waar ze in de bittere kou werden afgezet. In de donkere nacht oriënteerden ze zich zo goed als dat mogelijk was en vonden de richting waarin ze moesten lopen. Ze moesten de loop van de Dedemsvaart aanhouden richting Slagharen. De weg was door bevroren sneeuwsporen en ijzel niet begaanbaar. Ze besloten over het ijs te lopen. Hans zag een fiets staan bij een Duits wachthuisje hij wilde de fiets meenemen. “Wil je alsnog naar Duitsland worden getransporteerd” zei Johan, hij liet de fiets staan. Het vroom hard en ze begonnen te lopen, Hans was ondanks dat hij maar twee jaar ouder was niet te genaken tegenover Johan. Hij zei niets en ze liepen maar voort zonder veel te zien, verkleumd van de kou en hongerig. Het was moeilijk en belemmerde hun snelheid om scheuren en wakken in het ijs te zien. De straatlantarens waren uit en de huizen verduisterd om voor de Duitsers vijandige vliegtuigen op een dwaalspoor te zetten.

Na een paar uur gelopen te hebben zagen ze in de verte een zwak licht, het was ongeveer twee uur in de nacht en ze vermoedden dat het wel eens een bakkerij kon zijn waar al heel vroeg met het brood bakken begonnen wordt. Daar aangekomen bleek dat zo te zijn. Ze werden onthaald op brood met kaas en hun doorweekte schoenen werden op de oven gedroogd. Gesterkt zowel fysiek als moreel vervolgden ze hun tocht. Ze zouden eerst in Slagharen aankomen waarna Hans door zou gaan naar Gramsbergen.

Na nog een uur lopen was opnieuw een lichtje zichtbaar. Dit keer was het een Boerderij. Ze liepen er naar toe en de boer liet hen in de stal. Hun handen waren bijna bevroren. De Boer zette hen

ieder tussen twee koeien in de stal met de handen tussen de uier en het dijbeen in de lies. Het is een manier die beter is dan je handen voor een kachel te houden als ze zo intens koud zijn zei de boer. Nadat ze warme handen hadden en een glas melk hadden gedronken konden ze er weer tegen. Ze zetten hun tocht voort. Tegen dat het ochtendrood aan de hemel verscheen werd de ijsvlakte goed zichtbaar.

Door het licht van de halve maan hadden ze zich kunnen redden.

In de ochtend kwamen ze in Slagharen aan en vonden na enig vragen de boerderij van de Stoltes. Ze waren er ooit al eens met vakantie geweest.

Ze werden vriendelijk ontvangen en bij de kachel gezet om de grootste kou kwijt te raken. Na iets gegeten te hebben vertrok Hans direct om nog dezelfde dag bij boer Lammers in Hardenberg aan te komen. Hij kon zijn verblijf daar combineren met een stage die hij moest lopen voor de tuinbouwschool in Boskoop waar hij Tropische Cultures studeerde.

Tegen het einde van de oorlog had vader een solex gekocht en was het een stuk gemakkelijker om naar en van kantoor te komen. De Solex werd bij Van Der Heem gefabriceerd. Het was eigenlijk een verstevigde fiets met op de voorband een eivormig benzinemotortje met een wiel dat de fietsband aandreef.

Corrie, moeder, Johan Ouborg, Johan, Alie Stolte

Johan, Jan, Leida, Alie Stolte

De boerenfamilie Stolte was streng gereformeerd. Johan hoorde het lezen uit de Bijbel door Leida en het gebed voor en na de maaltijd door Jan met de nodige scepsis aan. Het door Jan uitgesproken gebed begon altijd met: “het past en betaamt ons heer onze God dat wij andermaal tot u mogen komen met dankzegging en gebed”.

Het eten was een openbaring. Johan had in jaren niet meer zo goed gegeten en hij voelde zich met de dag sterker worden.

Jan s' broer Willem met zijn vrouw Klazien woonden zo'n tweehonderd meter verderop aan de Dedemsvaart. Zij hadden

geen kinderen. Jan en Leida hadden een jongen, Johan en een jonger meisje Alie, allebei nog kleuters.

Johan voelde zich vreemd in dat milieu en moest aan veel gebruiken wennen. Bovenal voelde hij zich met zijn veertien jaar en in het begin van zijn pubertijd eenzaam. Anderzijds besepte hij in een milieu terecht te zijn gekomen van eenvoud, eerlijkheid en opofferingsgezindheid. Alles leek veel eenvoudiger, ongecompliceerder.

Johan beschouwde het als een kans om dit leven mee te maken en nam zich voor zich aan te passen en vooral zich in te zetten en nuttig te maken, iets terug te doen voor het genereuze gebaar hem in huis te nemen, zolang de oorlog zou duren en niemand kon weten hoe lang dat nog was.

Er was een paardenstal voor hem als slaapkamertje ingericht, de ruif boven zijn bed was blijven zitten. Verder stond er een wastafel met een marmeren blad en daarop een kom met een lampetkan. Hij waste zich daar soms maar gebruikte zoals de anderen dat deden meestal de pomp in de keuken, wel koud. Er was geen waterleiding.

Aan het begin van de deel was het toilet, bestaande uit een gat in de grond, dat uitkwam op de giertank onder de koeienstal. De koeienstal was aangenaam warm door de uitstraling van de twaalf koeienlijven. Er werd in een kamer naast de keuken gegeten.

De eerste keer moest hij oppassen niet te veel te eten van brood met spek, worst, en eieren. Ook bij de warme maaltijd moest hij zich matigen om niet ziek te worden. Lange tijd had hij geen aardappels groente en vlees gegeten. Johan ervoer het als een

weelde ten opzichte van uitsluitend suikerbieten die thuis op het menu stonden.

De boerderij bestond uit de huiskamer grenzend aan een keuken, beide uitkijkend over de weg aan de voorkant. Aan de achterkant van de boerderij keek je uit op het veld. Naast de huiskamer was de slaapkamer van Jan en Leida, daarnaast de mooie kamer grenzend aan een opkamertje dat uitkeek op het erf aan de achterkant van de boerderij en waaronder een kelder met een trapje van een paar treden er naar toe. Zijn slaapkamertje, de paardenstal kwam uit op de deel. Haaks erop was de stal van het enige paard dat ze bezaten. Links achter in de deel was het spoelhok om de melkbussen te reinigen en een stookplaats met een grote ijzeren pan waarin aardappels en schillen voor de varkens werden gekookt. Rechts op de deel stonden de koeien in de winter. Links waren de varkens ondergebracht in open hokken. Achter de boerderij strekten zich een aantal hectaren weide grond uit. Door ruilverkaveling was de meeste grond goed bereikbaar. In een schuur stonden de houten wagens en wat werktuigen.

Ten behoeve van het herbergen van onderduikers die zich aan de Duitse bezetters hadden moeten melden om in Duitsland te werk te worden gesteld of bij de ondergrondse organisatie zaten en niet meer veilig waren omdat ze gesaboteerd hadden, was de schuur in tweeën gedeeld. Het linker deel was aan de voorzijde opgestapeld met een paar lagen diep turfblokken. Daarachter was het vertrek van de onderduikers, bereikbaar via een uitneembaar schot achter in de aangrenzende wagenschuur. Op de deel bevond zich tegen het woongedeelte aan de hooiberg. In de kern van de hooiberg was een ruimte gecreëerd met pakken stro die waren gestapeld met

daaraan een tunnel, die uitkwam tot aan de rand van de hooiberg. Deze opening was afgesloten met hooi. Door op die bepaalde plaats het hooi weg te nemen kwam je in de tunnel naar de geheime ruimte. Daar werd geluisterd naar radio oranje om het verloop van de oorlog te volgen.

Werken op de boerderij

Johan's dag was een volle dagtaak. Hij moest om vijf uur opstaan. Samen met de boer Jan molken ze de twaalf koeien in de stal, ieder zes. Aan het eind van de middag werd voor de tweede keer gemolken. Hij had al eens eerder gemolken in een vakantie. Jan molk zijn koeien na. Ze moesten helemaal leeg zijn zei hij. In het voorjaar van 1945 waren de koeien in een wei ongeveer een kilometer vanaf de boerderij en werden daar gemolken.

Hij had het melken van Jan geleerd. Je zat op een klein krukje, zette je hoofd in de lies van de koe en hield de emmer tussen je knieën. Het melken was hij nog niet verleerd alleen had hij er geen rekening mee gehouden dat je altijd een pet op moet zetten. Het gevolg was dat zijn hoofdhaar onder de luizen zat.

Hij hielp verder mee met het voeren van de koeien met hooi en persvoer. De varkens kregen gekookte aardappels, etensafval, schillen, bics bestaande uit samengeperst meel.

Persvoer was van een tweede keer hooien, gras dat niet helemaal gedroogd was en in een silo werd samen geperst door het eigen gewicht en een zeil waarop aarde was gegooid. De koeien waren er dol op en kregen het 's winters in de stal.

Koeien zijn dieren die niet graag aangehaald worden. Ze zijn erg nieuwsgierig. In de wei komen ze hard op je aan hollen en staan plotseling een meter voor je stil en staren je aan. Als je dat niet weet schrik je enorm als zo'n massaal lijf hard op je af komt rennen.

Ze stonden naast elkaar in de stal met hun grote lichamen op de deel op beton met wat stro. Samen verwarmen ze de stal. Zelfs als het vroom was het er aangenaam. Achter was de grup waarin de mest en de urine terecht kwam en van daar de giertank inliep. De boerderij was een gemengd bedrijf, dat wil zeggen gedeeltelijk akkerbouw en gedeeltelijk veeteelt. In de winter worden werkzaamheden verricht als voorbereiding op het zaai- en pootseizoen. Wat moest gebeuren was o.a.: Het land ploegen, mesten, sloten trekken, hekken en rasterafzettingen repareren. Er gebeurde ook allerlei klusjes in en rond de Boerderij.

De melk ging in twee melkbussen en werd daarbij gezeefd. De bussen werden aan de kant van de weg gezet waar ze door een coöperatieve melkfabriek dagelijks werden opgehaald. Het plaatsen van de bussen op een platte wagen gebeurde met een paar zwaaien, gebruikmakend van de zwaartekracht waarbij je haast niet behoefde te tillen.

Het Boerenbedrijf was nog primitief, er kwam veel handwerk en handigheid maar ook veel kracht aan te pas. Een van de klussen was het sloten trekken. Dat gebeurde met een tweetand aan een lange zware steel. Je moest de steel optillen en zo ver mogelijk van je af in de sloot plonsen en dan over de bodem naar voren trekken op de wal met alle dichtgroeisels die zich in de sloot hadden

gevormd gedurende de zomer. Het was waarschijnlijk daarvan dat zijn rug nog altijd een gevoelige plek is.

's Avonds gingen ze, na een bordje pap gegeten te hebben heel vroeg naar bed. Dat was nodig om aan je nachtrust te komen.

Johan begon steeds meer van dit eenvoudige leven te houden. Het was eenduidig wat op welk tijdstip en welke plaats moest gebeuren. Het gaf voldoening. Je hoofd liep niet om van drukke gedachten over weer een gevarieerde en jachtige dag thuis die iedere keer anders kon zijn en waar simultaan moest worden gedacht en gehandeld. Na een dergelijk dag lag je in je bed na te piekeren over wat de dag je had gebracht, wat goed en niet goed was gegaan en wat de volgende dag persé moest gebeuren. Tot dusver was dat voor hem de school geweest maar hij had al wel zicht op het dagelijks leven in de stad en van zijn vader. Het beste voorbeeld was zijn vader, die directeur was van de plaatselijke Incassobank in Voorburg die later zou fuseren met De Amsterdamse Bank, de Rotterdamse bank tot de AMRO bank. Hij ging er haast aan onderdoor vooral met het avonden werken aan de geldsanering die minister Liefding na de oorlog in gang had gezet